

**Kurs ročníku
1975-1976**

PŘEDNÁŠKA 7. LEDNA 1976

Co je to přednáška? - Podrobená vědění. - Historické vědění o bojích, genealogiích a vědecký diskurs. - Moc, věc, o níž jde v genealogiích. - Právní a ekonomické pojetí moci. - Moc jako útlak a jako válka. - Převrácení Clausewitzova aforismu.

Chtěl bych trochu objasnit, oč v těchto přednáškách jde. Vy víte, že instituce, v níž se společně nacházíme, není přesně vzato institucí výuky. Nechť tedy měla Collège de France jakýkoli význam, jaký si jí přáli dát, když před dlouhou dobou vznikla, v současné době působí v podstatě jako jakýsi druh výzkumného organismu: jsme zde placeni za výzkum. A já se domnívám, že výuka, vzato do krajnosti, by neměla smyslu, kdyby jí nebyl poskytnut nebo kdyby jí nebyl v každém případě propůjčen ten význam, jaký jí zde chci přisoudit já: Jsme placeni za výzkum - kdo však může kontrolovat výzkum, kterým se zde zabýváme? Jakým způsobem s ním můžeme seznamovat ty, kteří o něj mohou mít zájem, a ty, kteří mají nějaký důvod pro to, aby se na něj napojili? Jak lze koneckonců jinak než výukou, to je veřejným sdělením, předložit otevřeně a alespoň poněkud pravidelně účet z toho, čím se zabýváme? Nepovažuji tedy tato středěční shromáždění za výuku, ale spíše za jakási veřejná skládání účtů z práce, kterou mám navíc možnost vykonávat téměř tak, jak si přeji. Z tohoto hlediska skutečně považuji za svou absolutní povinnost vám sdělit zhruba to, co dělám, kam jsem dospěl, jakým směrem [...] se tato práce ubírá; a z tohoto hlediska vás současně považuji za zcela svobodné při nakládání s tím, co vykládám; dělejte, jak uznáte za vhodné. Jsou to směry výzkumu, ideje, schémata, vytečkované čáry, nástroje: udělejte si s nimi, co chcete. Nakonec, zajímá mě to, ale netýká se mě to. Netýká se mě to potud, pokud není na mně, abych vyhlášoval zákony pro to, jak je vy budete užívat. A zajímá mne to potud, pokud se to tak nebo onak napojuje, spojuje s tím, co dělám.

Po tomto úvodu se obracím k tomu, co, jak víte, se stalo během přednášek v předchozích letech: jakási inflace, jejíž důvody lze jen

špatně pochopit, vyvolala, jak se domnívám, cosi, co bylo takřka nemožné změnit: proto jste byli nuceni přicházet už v půl páté [...] a já jsem se nacházel před posluchačstvem složeným z lidí, s nimiž jsem nebyl v přísném slova smyslu v žádném kontaktu, protože jedna část, ne-li polovina posluchačů, se musela odebrat do jiného sálu poslouchat, co jsem právě vykládal do mikrofonu. To už nebylo ani divadlem – protože jsme se neviděli. Ale bylo to zablokováno z dalšího důvodu. Totiž pro mne – říkám vám, jak to je – skutečnost, že musím podstupovat každou středu večer tento jakoby cirkus, to bylo doopravdy, jak to vyjádřit..., utrpení, to je příliš, nepříjemnost, to je poněkud slabé vyjádření. Konečně, bylo to něco mezi oběma. Takže jsem doopravdy dospěl k tomu, že jsem si připravoval přednášky s nemalou péčí a pozorností a věnoval jsem mnohem méně času, chcete-li, vlastnímu výzkumu, věcem současně zajímavým a poněkud nekoherentním, o kterých bych mohl mluvit, a místo toho jsem si kladl otázku: jak dokážu za hodinu, za hodinu a půl vysvětlit něco tak, aby to příliš nenudilo lidi, a to s vědomím, že dobrá vůle, kterou vynaložili na to, aby přišli tak brzy, aby si mne poslechli, by měla být nějak odměněna atd. Takže jsem nad tím strávil měsíce a domnívám se, že to, co je důvodem pro mou přítomnost zde, a dokonce důvodem pro vaši vzájemnou přítomnost, totiž věnovat se výzkumu, znovu probrat určitý počet věcí, mít nápady, že v tomto ohledu nebyla [vykonaná] práce. Věci zůstávaly tak trochu ve vzduchu. Proto jsem si řekl: nebylo by to přece jen špatné, kdybychom se mohli setkávat v třiceti nebo čtyřiceti v nějakém sále: mohl bych povědět víceméně, co jsem vykonal, a současně být s vámi v kontaktu, mluvit, odpovídat na vaše dotazy atd., aby bylo možné částečně obnovit možnosti výměny a dialogu, které se vážou k normální praxi výzkumu nebo výuky. Jak toho tedy dosáhnout? Z legálního hlediska nemohu určovat podmínky přístupu do tohoto sálu. Zvolil jsem tedy divokou metodu, která spočívá v tom, že jsem přeložil přednášku na devět třicet ráno, protože jsem si myslel, jak tady říkal včera můj partner, že studenti už neumí vstávat na půl desátou. Vy mi řeknete, že to není příliš spravedlivé selektivní kritérium: mezi těmi, kteří vstávají, a těmi, kteří nevstávají. Bude to buď toto kritérium, nebo nějaké jiné. V každém případě jsou tady malé magnetofony, přístroje na záznam, a protože to potom obíhá – někdy to zůstává na pásce, jindy se to nachází v těsnopisném záznamu, někdy se to dokonce objevuje v knihkupectvích – takže jsem si řekl: bude to vždycky v oběhu. Zkusíme tedy [...]. Promiňte mi tedy, že vás nutím časně vstávat, a omluvte

mne u těch, kteří nemohou přijít; je to opravdu proto, abych poněkud vrátil středěční rozhovory a setkání do standardnějšího řádu výzkumu, práce, která probíhá a jež má o sobě dát vědět v institucionálních a pravidelných intervalech.

Co tedy chci tento rok říci? Jde o to, že toho mám poměrně dost: chtěl bych přál uzavřít, učinit v jistém bodě tečku za sérií výzkumů – ostatně výzkum, to je slovo, kterého se používá jen tak, co se tím vlastně chce vyjádřit? –, kterým jsem se věnoval během čtyř nebo pěti let, prakticky od té doby, co jsem zde, a o nichž si dobře uvědomuji, že ve svém celku představují nakonec pro vás stejně jako pro mne určité obtíže. Byly to výzkumy, které si byly navzájem velmi blízké, aniž by dospěly k tomu, aby vytvořily koherentní celek nebo kontinuitu; byly to fragmentární výzkumy, z nichž nakonec žádný nedospěl ke svému konci, a které neměly dokonce ani pokračování; výzkumy rozptýlené a současně se velmi opakující upadaly do stejných vyježděných kolejí, do stejných témat, do stejných konceptů. Byla to malá pojednání o dějinách trestní procedury; několik kapitol zabývajících se vývojem, institucionalizací psychiatrie v 19. století; úvahy o sofistice nebo o řecké měně nebo o inkvizici ve středověku; byl to náčrt dějin sexuality nebo v každém případě dějin vědění o sexualitě napříč konfesijními praktikami v 17. století nebo o kontrole dětské sexuality v 18.–19. století; zjišťování zrodu určité teorie a určitého vědění o anomálii, včetně všech technik, které jsou s ní spojeny. To vše přešlapuje, nepostupuje; to vše se opakuje a není spojeno. V podstatě to nepřestává vyprávět o jedné a téže věci, a přece to možná nic neříká; kříží se to v málo dešifrovatelné motanici, která se takřka neuspořádává; krátce, nevede to k výsledku, jak se říká.

Mohl bych vám říci: byly to koneckonců cesty, které bylo možno sledovat, a málo záleží na tom, kam směřovaly; záleželo dokonce málo na tom, kdyby to nevedlo nikam, v každém případě nikoli v předem určeném směru; byly to jakoby vytečkované dráhy. Je na vás v nich pokračovat nebo je změnit; na mně, abych v nich eventuálně pokračoval nebo jim dal jiný tvar. Nakonec uvidíme, vy a já, co lze s těmi fragmenty učinit. Činilo to na mne tak trochu dojem vorvaně, který skáče na hladině vody, zanechává tam malou pomíjivou pěnovou stopu a ponechává domněnku nebo přání, aby se věřilo, nebo možná sám skutečně věří, že tam dole, kde už ho není vidět, tam, kde už není nikým spatřen ani kontrolován, že tam sleduje hlubokou, důslednou a promyšlenou dráhu.

Asi tak jsem nahlížel situaci; nevím, jestli tomu tak bylo také z va-

ší strany. Koneckonců, jestliže práce, kterou jsem vám představil, měla souhrnně onen útržkovitý, opakující se a diskontinuitní ráz, odpovídalo by to dobře čemusi, co by se dalo nazvat „horečnatou leností“, takovou, jež charakteristicky zachvacuje milovníky knihoven, dokumentů, odkazů, zaprášených písemností, textů, které nejsou nikdy čteny, knih, jež jsou stěží vytištěny a už jsou odloženy, aby spaly na regálech, z nichž jsou vytaženy až po několika staletích. To vše by dobře vyhovovalo zaneprázdněné setrvačnosti těch, kteří hlásají vědění, jež je k ničemu, jakési okázalé vědění, bohatství zbohatlíka, jehož vnější znaky, jak dobře víte, jsou vystaveny k obdivu na konci stránek v poznámkách pod čarou. Vyhovovalo by to všem těm, kdož cítí solidaritu k jedné z nepochybně nejstarších tajných a rovněž nejcharakterističtějších společností Západu, k jedné z těch tajných, podivně nezničitelných společností, jež antika neznala, jak se mně zdá, které se časně formovaly v křesťanství, nepochybně v epoše prvních klášterů, na pokraji invazí, požárů a lesů. Chci mluvit o velikém, něžném a hřejivém svobodném zednářství neužitečné erudice.

Ale není to jen touha po tomto zednářství, jež mě pudila dělat to, co jsem dělal. Zdá se mi, že ona práce, která byla vykonána a která přecházela tak trochu empiricky a nahodile od vás ke mně a ode mne k vám, by se mohla ospravedlnit tím, že řekneme, že docela dobře vyhovovala určitému, velmi omezenému období, totiž tomu, které jsme právě prožili, deseti nebo patnácti, maximálně dvaceti posledních let, chci říci období, v němž lze zaznamenat dva jevy, jež byly ne-li skutečně důležité, pak přinejmenším dosti zajímavé, jak mi připadá. Je to na jedné straně období, které charakterizovalo to, co by bylo možné nazvat účinností rozptýlených a diskontinuitních ofenziv. Myslím na mnoho věcí, například na podivnou účinnost diskursu, když šlo o zabrzdění psychiatrické instituce, nakonec velmi lokalizovaného diskursu, antipsychie; oněch diskursů, o nichž dobře víte, že je nepodporovala a ani nyní nepodporuje žádná celistvá systemizace, nechť odkazovaly a odkazují k čemukoliv,¹ anebo k aktuálním odkazům z marxismu nebo Reichovy teorie.² Myslím rovněž na podivnou účinnost útoků, v nichž došlo proti – řekněme – morálce nebo tradiční sexuální hierarchii, útoků, jež odkazovaly jen vágně a dosti vzdáleně, v každém případě dosti nejasně, k Reichovi nebo k Marcusemu.³ Myslím ještě na účinnost útoků proti soudnímu a trestnímu aparátu, z nichž se některé vztahovaly velmi vzdáleně k onomu obecnému a ostatně dosti pochybenému pojmu „třídní spravedlnosti“ a z nichž jiné byly spojovány, ostatně s potížemi,

s anarchistickou tematikou. Myslím rovněž a ještě přesněji na účinnost něčeho – neodvažuji se říci, že jedné knihy – jako *Anti-Oidipa*,⁴ který prakticky neodkazuje k ničemu jinému, jen ke své vlastní a úžasné teoretické vynalézavosti; kniha, či spíše cosi, událost, jež dokázala vplést až do nejkaždodennější praxe onen přece dlouho nepřerušovaný šepot, spřádaný z divanu ke křeslu.

Řeknu tedy toto: po deset či patnáct let nesmírná a rozbujelá kritizovatelnost věcí, institucí, praktik, diskursů; všeobecná křehkost půdy, dokonce a možná zejména té nejdůvěrnější, nejsolidnější a nejbližší [- nejpřibuznější] k nám, k našemu tělu, našim každodenním gestům; to je právě to, co se objevuje. Ale současně s touto křehkostí a touto udivující účinností diskontinuitních a jednotlivých, lokálních kritik se tím odhaluje ve faktech něco, co možná nebylo na začátku předvídáno: totiž to, co by bylo možné nazvat potlačujícím účinkem, jenž je vlastní totalitním teoriím, chci říci, že v každém případě všeobsahujícím a globálním teoriím. Nikoli že by snad tyto všeobsahující globální teorie neposkytly a ještě neposkytují dosti důsledně nástroje, jichž lze lokálně použít: právě marxismus, psychoanalýza jsou zde toho důkazem. Ale jak se domnívám, ony poskytují tyto lokálně použitelné nástroje právě pouze za podmínky, že se teoretická jednotka diskursu ocitne jakoby ve vzduchoprázdnu, v každém případě, že jí bude cloumáno, že je rozškubána, rozcupována na kousky, obrácena, přemístěna, karikována, ošizena, teatralizována atd. V každém případě vedlo opětovné použití týchž termínů totality fakticky k brzdicímu účinku. Dovolíte-li tedy, první bod, první rys toho, co se událo za patnáct let: lokální charakter kritiky – což nemíní vyjadřovat, domnívám se, tupý, naivní nebo přihlouplý empirismus, což také nemíní vyjadřovat měkký eklekticismus, oportunistus, prostupnost pro jakýkoli teoretický pokus, ani poněkud libovolnou askezi, jež by se sama redukovala na co možná největší teoretickou štíhlost. Domnívám se, že tento bytostně lokální rys kritiky naznačuje ve skutečnosti něco, co by mohlo být jakousi autonomní, necentralizovanou teoretickou produkcí, to je takovou, jež nepotřebuje k tomu, aby prokázala svou platnost, vízum nějakého společného režimu.

A právě zde se dotýkáme druhého rysu toho, co se událo během určité doby: totiž toho, že se tato lokální kritika udála, jak mi připadá, prostřednictvím něčeho, co by bylo možno nazvat „zvratem vědění“. Pomocí obratu „zvrát vědění“ chci vyjádřit toto: Je-li pravda, že během právě uplynulých let jsme se přinejmenším v první úrovni setkali s celou jednou tematikou: „nikoli více vědění, ale života“, „ví-

ce znalostí, ale o skutečnu“, „ne knihy, ale prachy“* atd., pak se mi zdá, že pod celou touto tematikou, skrze ni, a dokonce v ní jsme viděli, že dochází k tomu, co by bylo možno nazvat povstáním „podrobených vědění“. A „podrobeným vědění“ rozumím dvě věci. Na jedné straně chci v podstatě označit historické obsahy, které byly skryty, zamaskovány funkčními souvislostmi nebo formálními systemizacemi. Konkrétně, chcete-li, to určitě není sémiologie života v ústavech (pro choromyslné apod.) ani to není sociologie zločinnosti, ale doslova objevení se historických obsahů, jež umožnily účinnou kritiku jak ústavů, tak vězení. A to prostě proto, že jediné historické obsahy mohou napomoci nalézat plochy, na nichž dochází ke střetům a bojům, jež právě funkční uspořádání nebo systémové organizace cílevědomě zastírají. „Podrobená vědění“ tedy jsou ony bloky historického vědění, jež byly přítomny a zastřeny uvnitř funkčních a systematických celků a jež kritika mohla znovu objevit – samozřejmě že prostředky erudice.

Za druhé se domnívám, že pod „podrobenými věděními“ je zapotřebí rozumět něco jiného, a v jednom smyslu něco úplně jiného. Rozumím pod „podrobenými věděními“ celou sérii vědění, jež byla diskvalifikována jako nekonceptuální vědění, jako nedostatečně propracovaná vědění: vědění naivní, vědění hierarchicky podřadná, vědění pod úrovní požadované znalosti nebo vědeckosti. A právě ze znovuobjevení těchto vědění zespoda, těchto nekvalifikovaných vědění, těchto dokonce diskvalifikovaných vědění: vědění toho, kdo byl podroben psychiatrickému léčení, vědění nemocného, ošetřovatele, lékaře (ale vědění, jež je paralelní a marginální vzhledem k lékařskému vědění), vědění delikventa atd. – onoho vědění, které bych nazval, chcete-li, „vědění lidí“ (a jež vůbec není obecným věděním, zdravým rozumem, ale naopak partikulárním, lokálním, regionálním, diferencovaným věděním, neschopným dosáhnout jednomyslnosti, vědění, jež vděčí za svou sílu pouze britkosti svého protikladu vůči všemu, co ho obklopuje) – právě ze znovuobjevení těchto lokálních vědění lidí, těchto diskvalifikovaných vědění povstala kritika.

Řeknete, že je snad přece jen trochu paradoxní chtít shromáždit, spojit v téže kategorii jednak „podrobená vědění“, ony obsahy pečlivého, erudovaného, přesného, technického historického poznání, a pak ona lokální, jednotlivá vědění, ta vědění lidí, která jsou vědění bez zdravého rozumu a která byla ponechána jaksi úhorem, po-

kud nebyla skutečně a výslovně odsunuta na okraj. Nuže, domnívám se, že je to právě v tomto spojení pohřbeného erudovaného vědění a vědění, jež hierarchie znalostí a věd diskvalifikovala, v němž se skutečně odehrálo to, co poskytovalo během těchto patnácti let podstatnou sílu kritice diskursů. O co ve skutečnosti šlo v jednom i v druhém případě, v onom erudovaném vědění stejně jako v diskvalifikovaných vědění, v oněch dvou formách vědění, podrobeném jako zasutém? Šlo o historické vědění o zápasech. Ve specializované oblasti erudice stejně jako v diskvalifikovaném vědění lidí spočívala paměť o bojích, přesně ta paměť, která byla až doposud odsunována na okraj. A tak se rýsovalo to, co by bylo možno nazvat určitou genealogií, nebo se spíše takto rýsovaly mnohonásobné genealogické výzkumy, současně přesné znovuoživení zápasů a hruhá paměť o bojích; a tyto genealogie jako spojení onoho erudovaného vědění a onoho vědění lidí byly možné, a dokonce jen pokus o ně, za jedné podmínky: že bude odstraněna tyranie všeobsahujících diskursů a jejich hierarchie, včetně všech privilegií teoretických avantgard. Nazýváme, dovolíte-li, „genealogií“ spojení erudovaných znalostí a lokálních pamětí, spojení, jež umožňuje utváření určitého historického vědění o zápasech a používání tohoto vědění pro aktuální taktiku. Toto tedy bude prozatímní definice oněch genealogií, o něž jsem se s vámi snažil během posledních let.

V této aktivitě, kterou lze tedy nazývat genealogickou aktivitou, se vůbec nejedná o to, jak vidíte, klást proti sobě abstraktní jednotu teorie a konkrétní mnohočetnost faktů; vůbec nejde o diskvalifikování spekulace ve prospěch důslednosti pečlivě stanovených znalostí v podobě nějakého scientismu. Pod projektem genealogie se tedy neskrývá empirismus ani ho nepronásleduje nějaký pozitivismus v běžném slova smyslu. Jde prostě o to, využít lokální, diskontinuitní, diskvalifikovaná, nelegitimovaná vědění proti unitární teoretické instanci, která by si kladla nárok je filtrovat, hierarchizovat, pořádat jménem nějakého pravdivého poznání, jménem právě nějaké vědy, jejímiž držiteli by byli jen někteří. Genealogie tedy nepředstavují pozitivistické návraty k nějaké pozornější nebo přesnější podobě vědy. Genealogie jsou, velmi přesně řečeno, antivědami. Nikoli proto, že by se dožadovaly lyrického práva na neznalost nebo na nevědění, nikoli proto, že by se jednalo o odmítání vědění nebo že by vstupovala do hry, byla zdůrazněna prestiž nějaké bezprostřední zkušenosti, kterou si vědění ještě neosvojilo. O toto nejde. Jde o vzpouru vědění. Ani ne tolik proti obsahům, metodám nebo kon-

* V rukopise je místo „prachy“ uvedeno „cesty“.

ceptům nějaké vědy, ale nejprve a především o vzpuru proti centralizujícím mocenským důsledkům, jež se vážou k instituci a provozu vědeckého diskursu, který je organizován v nitru takové společnosti, jako je naše. A v podstatě málo záleží na tom, zda k této institucionalizaci vědeckého diskursu dochází na univerzitě nebo obecně v pedagogickém aparátu, zda k této institucionalizaci vědeckých diskursů dochází v teoreticko-komerční síti, jako v psychoanalýze nebo v politickém aparátu se všemi jeho náležitostmi, jak je tomu v případě marxismu. Genealogie musí bojovat právě s důsledky moci, jež jsou vlastní diskursu, který je považován za vědecký.

Způsobem, který bude přesnější nebo který bude zřetelnější, to vyjádřím takto: už mnoho let, nepochybně víc jak jedno století, si, jak víte, mnoho lidí kladlo otázku, zda marxismus je, nebo není věda. Bylo by možno říci, že táž otázka byla kladena a nepřestává být kladena ohledně psychoanalýzy nebo, což je ještě horší, ohledně sémiologie literárních textů. Ale na tu otázku: „Je to, nebo to není věda?“ odpovídají genealogie nebo genealogové: „Nuže, právě to, co se vám vyčítá, je, že děláte vědu z marxismu nebo psychoanalýzy nebo z něčeho podobného. A máme-li co namítnout vůči marxismu, pak je to, že by skutečně mohl být vědou.“ Nechci-li hovořit rovnou odborně, pak [přínejmenším] v méně odborných termínech bych řekl toto: ještě dříve, než budeme vědět, do jaké míry takové směry jako marxismus nebo jako psychoanalýza jsou analogické nějaké vědecké praxi v jejím každodenním průběhu, v jejích pravidlech utváření, v používaných konceptech, dříve ještě, než si položíme tuto otázku po formální a strukturální analogii marxistického nebo psychoanalytického diskursu s nějakým vědeckým diskursem, neměli bychom se tázat po mocenských ambicích, jež v sobě nese nárok být vědou? Není to tato otázka, nejsou to tyto otázky, které je třeba klást: „Jaké typy vědění chcete diskvalifikovat v okamžiku, kdy se prohlásíte vědou? Jaký subjekt řeči, diskursu, zkušenosti a vědění hodláte učinit menšinovým v okamžiku, kdy prohlásíte: „Já, jenž pronáším tento diskurs, pronáším diskurs vědecký a já jsem vědec? Jakou teoreticko-politickou avantgardu chcete nastolit, abyste ji odpoutal od všech masivních, obíhajících a diskontinuitních forem vědění?“ A já bych řekl: „Když vás pozoruji, jak se snažíte ustanovit, že marxismus je věda, nepozoruji, abych pravdu řekl, že se snažíte prokázat jednou provždy, že má marxismus racionální strukturu, a že v důsledku toho jeho výroky podléhají verifikačním postupům. Pozoruji nejprve a především, že činíte něco jiného. Pozoruji, že navazujete na mar-

xistický diskurs a že přikládáte těm, kteří se tohoto diskursu přidržují, ony mocenské důsledky, jež Západ už od středověku přidělil vědě a jež vyhradil těm, kdož se přidržují vědeckého diskursu.“

Genealogie by tedy byly ve vztahu k projektu vepsání jistých vědění do hierarchie moci, jež je vlastní vědě, určitou aktivitou, jak odsubjektivizovat historická vědění a jak je osvobodit, to je, dát jim schopnost opozice a boje proti nátlaku jednoho unitárního, formálního a vědeckého diskursu. Reaktivace lokálních vědění – „menších“, řekl by možná Deleuze⁵ – proti vědecké hierarchizaci poznání a jejím vlastním mocenským důsledkům, to je projekt oněch nepořádných a necelistvých genealogií. Stručně řečeno: archeologie by měla být metodou pro analýzu lokálních diskursivit a genealogie by měla být taktikou, jež by uvedla do hry na základě takto popsaných lokálních diskursivit odsubjektivizovaná vědění, jež se z nich vybavují. A to pro restituování celistvého projektu.

Vidíte, že všechny fragmenty výzkumu, všechny ty výroky, jež se jak křížily, tak zůstávaly nedokončeny, jež jsem umíněně opakoval během posledních čtyř pěti let, mohly být chápány jako součásti oněch genealogií, jimž jsem se zdaleka nevěnoval během těchto posledních patnácti let sám. Otázka: Tak tedy proč nepokračovat s tak hezkou teorií – a pravděpodobně tak málo verifikovatelnou – diskontinuitní? Proč nepokračuji a proč se nechopím ještě nějakého zajímavého drobného jevu z psychiatrie, z teorie sexuality atd.?

Je pravda, že by bylo možné pokračovat, a až do jistého bodu se pokusím pokračovat, jenže došlo k určitým změnám a změnily se okolnosti. Chci říci, že ve vztahu k situaci, kterou jsme znali před pěti deseti či ještě patnácti lety, se věci možná změnily; bitva nemá možná tutéž podobu. Jestlipak se nacházíme v témž poměru sil, jenž by nám umožnil uplatnit jaksi živě a vně všeho podrobení ona vědění vyhrabaná z písku? Jak jsou silná sama o sobě? A nakonec, když takto vymaníme fragmenty genealogie, nevzniká od okamžiku, kdy uplatníme, kdy uvedeme do oběhu ony prvky vědění, které jsme vymanili, riziko, že budou znovu zakódovány, znovu ujařmeny oněmi unitárními diskursy, které potom, kdy byly nejprve diskvalifikovány, potom neznámé, když se znovu objevily, jsou možná nyní zcela připraveny je anektovat a znovu se jich chopit ve svém vlastním diskursu a ve svých vlastních důsledcích vědění a moci? A jestliže si my přejeme chránit tyto takto vymaněné fragmenty, nevystavujeme se my nebezpečí, že sami, vlastníma rukama vybudujeme onen unitární diskurs, k němuž nás zvou, možná jako do léčky, ti, kteří nám

říkají: „To vše je velmi hezké, ale kam to vede? Jakým směrem? K jaké jednotě?“ Jsme do jisté míry v pokušení říci: Nuže dobrá, pokračujme, hromadme. Koneckonců se ještě nedostavil okamžik, kdy bychom riskovali, že budeme ujařmeni. Řekl jsem vám před chvílí, že ony genealogické fragmenty jsou možná vystaveny riziku opětovného zakódování; bylo by ale konečně možné vznést výzvu a říci: Pokuste se tedy! Bylo by například možné říci: Hled'te: od doby, kdy došlo k antipsychoiatrii nebo ke genealogii psychiatrických institucí – to je nyní dobře před patnácti lety –, vyskytl se jediný marxista, jediný psychoanalytik, aby to předělal svými vlastními termíny a aby ukázal, že tyto genealogie byly falešné, špatně vypracované, špatně členěné, špatně odůvodněné? Ve skutečnosti jsou věci takové, že ony fragmenty genealogie, k nimž jsme dospěli, zde zůstávají, obklopují opatrným tichem. Maximálně se jim oponuje takovými výroky, jaké jsme nedávno zaslechli z úst, myslím, pana Juquina:⁷ „To vše je velmi hezké. Přesto platí, že sovětská psychiatrie zaujímá první místo ve světě.“ Řekl bych na to: „Ovšem, máte pravdu, sovětská psychiatrie zaujímá první místo ve světě a právě to se jí vytýká.“ Ticho nebo spíše opatrnost, s níž unitární teorie obcházejí genealogii vědění, by mohly být důvodem pro pokračování. V každém případě by bylo možné znásobit, jak byste si přáli, genealogické fragmenty jako léčky, jako otázky, jako výzvy. Je ale nepochybně příliš optimistické od okamžiku, kdy se jedná koneckonců o bitvu – o bitvu jednotlivých vědění proti důsledkům moci vědeckého diskursu –, považovat ticho protivníka za důkaz toho, že jsme mu nahnali strach. Ticho protivníka – [a] to je metodologická nebo taktická zásada, na kterou je vždy zapotřebí myslet – je možná stejně dobře znamením, že mu vůbec nebyl nahnán strach. A je třeba postupovat, domnívám se, jako bychom mu právě strach nenahnali. A půjde o to, neposkytnout kontinuální a pevný teoretický podklad všem rozptýleným genealogiím – nechci jim ho v žádném případě poskytnout, nechci jim vnutit nějakou teoretickou korunu, která by je sjednotila –, ale pokusit se v příštích přednáškách, nepochybně počínaje tímto rokem, upřesnit nebo vymezit to, oč jde v tomto položení do protikladu, v uvedení do boje, do povstání vědění proti instituci a proti důsledkům vědění a moci vědeckého diskursu.

To, oč jde všem těmto genealogiím, vy to znáte, je sotva nutné to upřesňovat, je toto: jaká je to moc, jejíž vpád, síla, ostří, absurdita se konkrétně objevily během těchto posledních čtyřiceti let současně na linii zhroucení nacismu a ústupu stalinismu? Co je to moc? Nebo

spíše – protože otázka: Co je to moc? by právě byla teoretickou otázkou, jež by korunovala celek, což nechci – to, oč jde, je určit, jaké jsou ve svých mechanismech, ve svých důsledcích, vztazích ony různé dispozitivní moci, které působí v různých rovinách společnosti, v rozmanitých oblastech a extenzích. Věřím *grosso modo*, že to, oč jde, by mohlo být toto: Je možné, aby se analýza moci nebo analýza moci dedukovala tak nebo onak z ekonomie?

Hle, proč kladu tuto otázku a co tím chci říci. Vůbec nechci zastírat nesčetné mohutné rozdíly, ale navzdory jim a skrze ně se mi zdá, že existuje jistý styčný bod mezi právní a řekněme liberální koncepcí politické moci – onou, s níž se shledáváme u filosofů 18. století –, a potom marxistickou koncepcí nebo v každém případě s běžnou koncepcí, která je považována za marxistickou koncepci. Tímto styčným bodem by mělo být to, co bych nazval „ekonomismem“ v teorii moci. A tím chci říci toto: v případě klasické právní teorie moci je moc pojímána jako právo, které bychom vlastnili jako nějaký statek a které bychom mohli v důsledku toho předávat nebo zcizovat, úplně nebo částečně, právním aktem nebo zakladatelským aktem práva – na tom v tomto okamžiku málo záleží –, jenž by se rovnal vzdání se nebo smlouvě. Moc je to konkrétní, co drží každý jedinec a čeho se úplně nebo zčásti vzdal, aby ustanovil určitou moc, určitou politickou suverenitu. Ustanovení politické moci se tedy děje v této sérii, v tomto teoretickém celku, k němuž odkazují, podle modelu právního postupu, jenž by odpovídal smluvní směně. Jde tedy o zjevnou analogii mezi mocí a majetkem, mocí a bohatstvím, přítomnou ve všech těchto teoriích.

V druhém případě myslím samozřejmě na obecnou marxistickou koncepci moci: je jasné, že se v ní nic takového neobjevuje. Ale máte v této marxistické koncepci něco jiného, co by bylo možno nazvat „ekonomickou funkčností“ moci. „Ekonomickou funkčností“ v míře, v jaké by moc měla roli v podstatě jednak udržení výrobních vztahů a opětovného nastolení třídní nadvlády, kterou umožnily rozvoj výrobních sil a modalit jejich přivlastňování. V takovém případě by politická moc nalezla v ekonomii svoje historické oprávnění. Zhruba řečeno, dovolíte-li, v jednom případě máme politickou moc, která by nalezla svůj formální model v proceduře směny, v ekonomii oběhu statků, a v druhém případě by politická moc nacházela v ekonomii své historické oprávnění i princip své konkrétní podoby a svého aktuálního působení.

Problém toho, oč jde ve výzkumech, o nichž hovořím, je možno

rozložit, domnívám se, následujícím způsobem. Za prvé: nachází se moc vždy v druhotném postavení vzhledem k ekonomii? Je vždy jejím účelem ekonomie a je jí vždy jakoby funkcionalizována? Nachází moc v podstatě své oprávnění a svůj účel ve službě ekonomii? Je určena k tomu, aby ji uváděla do chodu, aby ji upevňovala, aby ji udržovala, aby obnovila vztahy, jež jsou charakteristické pro ekonomii a jež jsou podstatné pro její působení? Druhá otázka: je moc modelována podle zboží? Je moc čímsi, co se vlastní, co se získává, co se postupuje smlouvou nebo silou, co se zcizuje nebo znovu získává, co obíhá, co napájí jeden region a co se vyhýbá druhému? Anebo je naopak třeba pokoušet se používat pro analýzu moci jiné nástroje, i když jsou mocenské vztahy hluboce provázány ekonomickými vztahy, i když mocenské vztahy skutečně vždy tvoří jakýsi svazek nebo zauzlení s ekonomickými vztahy? A nejednalo by se v takovém případě neodlučitelnosti ekonomie a politiky o to, abychom právě objasnili jiný řád než řád funkční podřízenosti nebo formální izomorfie?

Čím nyní disponujeme, abychom mohli podniknout neekonomickou analýzu moci? Myslím, že lze říci, že toho opravdu není mnoho. Disponujeme především tvrzením, že moc se nedává, ani se nesměňuje, ani se znovu nezískává, nýbrž že se vykonává a že existuje pouze v aktu. Disponujeme rovněž oním dalším tvrzením, že moc není prvotně udržením a obnovováním ekonomických vztahů, nýbrž že je prvotně vztahem síly. Otázky, či přesně dvě otázky: Jestliže se moc vykonává, čím je tento výkon? V čem spočívá? Jaký je jeho mechanismus? Máme zde něco, o čem bych řekl, že je to příležitostná odpověď; koneckonců že je to bezprostřední odpověď, a jeví se mi to tak, že nakonec vyplývá z konkrétního faktu mnoha aktuálních analýz: moc je bytostně to, co potlačuje. Je to ono, co potlačuje přirozenost, instinkty, třídu, jedince. A když se v současném diskursu shledáváme s touto do omrzení se opakující definicí moci jako toho, co utlačuje, pak současný diskurs nic nevynalezl. Hegel to řekl jako první a potom Freud a potom Reich.⁸ Být orgánem represe, to je v každém případě v dnešním slovníku téměř homérovská kvalifikace moci. Nuže tedy, neměla by být analýza moci především a podstatně analýzou represivních mechanismů?

Za druhé – druhá příležitostná odpověď, chcete-li –, jestliže je opravdu moc sama o sobě rozehráním a rozvinutím určitého vztahu síly, bylo by pak třeba ji analyzovat nikoli v pojmech postoupení, smlouvy, zcizení, dokonce nikoli ve funkčních termínech obnovová-

ní výrobních vztahů, nýbrž nejprve a především v termínech boje, střetu nebo války? Tak bychom čelili prvé hypotéze – totiž že: mechanismus moci je v podstatě a bytostně represí –, přičemž druhá hypotéza by tvrdila: moc je válka, je to válka pokračující jinými prostředky. A v tomto okamžiku bychom převrátili Clausewitzův výrok⁹ a řekli bychom, že politika je válka, v níž se pokračuje jinými prostředky. Což by znamenalo vyjádřit tři věci. Nejprve toto: že mocenské vztahy, tak jak působí v naší společnosti, jsou v podstatě zakotveny v určitém vztahu síly, jenž byl ustanoven v daném okamžiku, který lze historicky upřesnit, ve válce a válkou. A je-li pravda, že politická moc válku zastavuje, že dává v občanské společnosti vládnout míru nebo se o to snaží, pak tomu vůbec není proto, aby pozastavila účinky války nebo aby neutralizovala nerovnováhu, která se projevila v poslední bitvě války. Podle této hypotézy by bylo úlohou politické moci navěky vepsat tento vztah síly jakousi tichou válkou do institucí, do ekonomických nerovností, do jazyka a až do těl jedněch i druhých. Toto by tedy byl první smysl, kterého by nabylo ono převrácení Clausewitzova aforismu: politika je pokračování války jinými prostředky; to, že politika světí nerovnováhu sil, jaká se projevila za války, a obnovuje ji. Avšak převrácení Clausewitzova výroku by vyjadřovalo ještě něco jiného: totiž že uvnitř tohoto „občanského míru“ politické boje, střety ohledně moci, s mocí, o moc, modifikace silových vztahů – zdůraznění na jedné straně, zvraty atd. – by toto vše v politickém systému mělo být interpretováno jen jako pokračování války. A mělo by být dešifrováno jako epizody, jako fragmentace, jako přesuny války jako takové. Dokonce i sepisování dějin míru a jeho institucí by tedy bylo jen psaním o téže válce.

Převrácení Clausewitzova aforismu by sdělilo ještě něco třetího: konečné řešení může vzejít jen z války, to je ze zkoušky silou, kterou nakonec rozsoudí zbraně. Koncem politiky by byla poslední bitva, to znamená, že poslední bitva by nakonec a jen nakonec pozastavila výkon moci jako pokračující válku.

Vidíte tedy, že od okamžiku, kdy došlo k pokusu vymanit se z ekonomistických schémat analýzy moci, se střetáme okamžitě se dvěma silnými hypotézami: na jedné straně mechanismus moci jako represe – hypotéza, kterou s vaším svolením budu z pohodlnosti nazývat Reichovou hypotézou –, a za druhé základ mocenského vztahu jako válečné střetávání sil – je to hypotéza, kterou budu rovněž z pohodlnosti nazývat Nietzscheovou hypotézou. Tyto dvě hypotézy nejsou nesmiřitelné, naopak zdá se, že tak trochu na sebe dosti věro-

hodně navazují – není snad nakonec útlak politickým důsledkem války, jako se útlak v klasické teorii politického práva jevil jako zneužívání suverenity právním řádem?

Lze tedy klást do protikladu dva velké systémy analýzy moci. Jedním by byl starý systém, s nímž se shledáte u filosofů 18. století a který je utvářen kolem moci jakožto původního práva, které je postupováno, které zakládá suverenitu, přičemž smlouva představuje matici pro politickou moc. Této takto utvořené moci hrozí, že jakmile překoná samu sebe, to znamená, jakmile překročí termíny smlouvy, že se stane útlakem. Moc – smlouva, kde mezi nebo spíše překročením meze je útlak. A můžete mít druhý systém, který by se naopak pokoušel analyzovat politickou moc nikoli podle schématu smlouva – útlak, nýbrž podle schématu válka – represe. Zde represe nepředstavuje totéž, co je útlak ve vztahu ke smlouvě, to je zneužití, ale naopak, představuje prostý důsledek a prosté pokračování vztahu nadvlády. Represe by tedy takto byla jen uplatněním věčného vztahu síly v nitru onoho falešného míru, zpracovávaného trvalou válkou. Dvě schémata analýzy moci, tedy: schéma smlouvy – útlaku, které je, chcete-li, schématem právnickým, a schéma válka – represe nebo schéma nadvlády – represe, v nichž nepředstavuje trvalý protiklad legitimní versus nelegitimní jako v prvním schématu, nýbrž boj a podrobení.

Rozumí se samo sebou, že vše to, o čem jsem vám vykládal v předešlých letech, náleží k schématu boje – represe. Právě toto schéma jsem se pokusil uplatnit. Ovšem tak, jak jsem postupoval, jsem byl přece jen doveden k tomu, abych ho znovu promýšlel; samozřejmě jednak proto, že není ještě v celé řadě bodů dosti propracováno – řekl bych dokonce, že je zcela nepropracované –, a také proto, že se domnívám, že ony dva pojmy „represe“ a „války“ musí být podstatně modifikovány, možná že dokonce opuštěny. V každém případě je třeba zblízka prozkoumat tyto dva pojmy „represe“ a „války“ nebo, chcete-li, prozkoumat více hypotézu o tom, že mechanismy moci jsou bytostně represivními mechanismy, a onu druhou hypotézu, že to, co se ozývá, a to, co působí pod politickou mocí, je bytostně a především válečným vztahem.

Domnívám se, aniž bych se příliš chlubil, že jsem dosti dlouho nedůvěřoval tomuto pojmu „represe“ a zkoušel jsem vám ukázat právě na genealogii, o níž jsem před chvílí hovořil, na dějinách trestního práva, psychiatrické moci, kontrole dětské sexuality atd., že mechanismy působící v těchto útvech moci byly něco jiného než

represe. Nemohu pokračovat, aniž bych se alespoň částečně nevrátil k analýze represe, aniž bych trochu neshrнул to, co jsem k tomu mohl říci nepochybně poněkud nesoustavně. Proto budu věnovat příští přednášku nebo eventuálně dvě příští přednášky kritické re-príze pojmu „represe“ a pokusím se ukázat, v čem a jak tento nyní tak běžný pojem represe jako charakteristika mechanismů a důsledků moci naprosto nedostačuje k jejich postižení.¹⁰

Celý kurs bude však věnován ve své podstatě jinému problému, totiž problému války. Chtěl bych se pokusit nahlédnout, v jaké míře lze skutečně odhalit binární schéma války, boje, střetu sil jako základu občanské společnosti, současně jako princip a motor výkonu politické moci. Opravdu je třeba hovořit právě o válce, máme-li analyzovat konání moci? Zachovávají si platnost pojmy „taktika“, „strategie“, „vztah sil“? Do jaké míry? Docela jednoduše: Je moc válkou, v níž je pokračováno jinými prostředky, než jsou zbraně nebo bitvy? Je třeba chápat, ano, nebo ne, pod tématem, které je nyní běžné – pod tématem moci pojímané jakožto ochrana společnosti, které je ostatně relativně nedávné – to, že je společnost organizována ve své politické struktuře tak, že se někteří mohou bránit proti druhým nebo že mohou bránit svou nadvládu proti revoltě druhých nebo, znovu jednoduše, bránit svá vítězství a zvětšit je panstvím?

Schéma letošního přednáškového kursu je tedy následující: nejprve jedna nebo dvě lekce věnované zopakování pojmu represe; potom začnu [pojednávati] onen problém války v občanské společnosti – eventuálně o něm budu přednášet v následujících letech, nevím. Stranou nechám právě ty, kteří jsou považováni za teoretiky války v občanské společnosti a kteří jimi podle mne absolutně nejsou, to je Machiavelliho a Hobbese. Potom se pokusím zabývat teorií války jako historickým principem výkonu moci na pozadí rasového problému, protože právě v binaritě ras byla poprvé na Západě postřehnuta možnost analyzovat politickou moc jako válku. A pokusím se to dovést až do okamžiku, kdy se rasový boj a třídní boj stanou na konci 19. století dvěma velkými schématy, podle nichž [došlo k pokusu] odkrýt fenomén války a vztahů síly v nitru politické společnosti.

Poznámky

¹ Michel Foucault zde odkazuje na psychiatrické hnutí (jež bylo postupně definováno jako „antropofenomenologie“ nebo *Daseinanalyse*), jež hledalo nové konceptuální nástroje v Husserlově a Heideggerově filosofii. M. Foucault se o ně zajímal počínaje svými prvními spisy (srov. „La maladie et l'existence“, in: *Maladie mentale et Personnalité*, Paris, Presses universitaires de France (vždy příště jako: PUF) 1954, kap. IV; „Introduction“ à L. Biswanger, *Le Rêve et l'Existence*, Paris, Desclée de Brouwer 1954; „La psychologie de 1850 à 1950“, in: A. Weber & D. Huisman, *Tableau de la philosophie contemporaine*, Paris, Fischbacher 1957; „La recherche en psychologie“, in: *Des chercheurs s'interrogent*, studie, které představil J.-E. Morère, Paris, PUF 1957; tři poslední uvedené texty jsou uveřejněny in: *Dits et Écrits, 1954-1988*, vydali D. Defert & F. Ewald za spolupráce J. Lagrange, Paris, Gallimard/„Bibliothèque des sciences humaines“ 1994, 4 sv.; I: 1954-1969, II: 1970-1975, III: 1976-1979, IV: 1980-1988 [příště vždy jako *Dits et Écrits*], srov. I, č. 1, 2, 3) a vrátil se k tomu v posledních letech (srov. *Colloqui con Foucault*, Salerno 1981, fr. překl. in: *Dits et Écrits*, IV, č. 281).

² K Reichovi viz: *Die Funktion des Orgasmus; zur Psychopathologie und zur Soziologie des Geschlechtslebens*, Wien, Internationaler Verlag 1927 (fr. překlad Paris, L'Arche 1971); *Der Einbruch der Sexualmoral*, Berlin, Verlag für Sexualpolitik 1932 (fr. překlad Paris, Payot 1972); *Charakteranalyse*, Wien, Selbstverlag des Verfassers 1933 (fr. překlad Paris, Payot 1971); *Massenpsychologie des Faschismus; zur Sexualökonomie der politischen Reaktion und zur proletarischen Sexualpolitik*, Copenhagen/Prag/Zürich, Verlag für Sexualpolitik 1933 (fr. překlad Paris, Payot 1974); *Die Sexualität im Kulturkampf*, Copenhagen, Sexpol Verlag 1936.

³ M. Foucault zde samozřejmě odkazuje k H. Marcusemu jako autorovi knih: *Eros and Civilisation: A philosophical inquiry into Freud*, Boston, Ma., Beacon Press 1955 (fr. překlad Paris, Seuil 1971) a *One-dimensional Man: Studies in the ideology of advanced industrial society*, Boston, Ma., Beacon Press 1964 (fr. překlad Paris, Seuil 1970).

⁴ Gilles Deleuze & Félix Guattari, *L'Anti-Œdipe. Capitalisme et schizophrénie*, Paris, Éd. de Minuit 1972. Je zapotřebí připomenout, že M. Foucault rozvinul tuto interpretaci *Anti-Œdipa* jako „knihy-události“ v úvodu k jejímu anglickému vydání (*Anti-Oedipus*, New York, Viking Press 1977; srov. fr. překlad tohoto úvodu v *Dits et Écrits*, III, č. 189).

⁵ G. Deleuze a F. Guattari vypracovali koncepty pro to, co je „menší“ a co je „minorita“ – jako zvláštních událostí spíše než jako individuálních podstat, jako individuací prostřednictvím „ecceity“ spíše než prostřednictvím substanciality – v knize *Kafka. Pour une littérature mineure* (Paris, Éd. de Minuit 1975), což Deleuze převzal do stati „Philosophie et minorité“ (*Critique*, únorové číslo roč. 1978) a později rozvíjel, zejména in: G. Deleuze &

F. Guattari, *Mille plateaux. Capitalisme et schizophrénie*, Paris, Éd. de Minuit 1980. „Minorita“ odkazuje rovněž ke konceptu „molekulárna“, který rozpracoval F. Guattari v knize *Psychanalyse et Transversalité. Essai d'analyse institutionnelle* (Paris, Maspero 1972) a jeho logika je logikou „stávání“ a „intenzit“.

⁶ M. Foucault odkazuje na tomto místě k debatě, jež se otevřela zejména po uveřejnění knihy *Les Mots et les Choses. Une archéologie des sciences humaines* (Paris, Gallimard 1966 [jako *Slová a věci*, Bratislava, Pravda 1987, do slovenštiny přeložil M. Marcellij]) ohledně konceptu *epistémy* a statutu diskontinuity. M. Foucault odpověděl na všechny kritiky sérií teoretických a metodologických stanovisek (viz zejména „Réponse à une question“, *Esprit*, květen 1968, s. 850-874 a „Réponse au Cercle d'épistémologie“, *Cahiers pour l'analyse*, 1968, č. 9, s. 9-40; in: *Dits et Écrits*, I, č. 58 a 59), která byla potom převzata do *L'Archéologie du savoir*, Paris, Gallimard 1969.

⁷ V té době poslanec Francouzské komunistické strany.

⁸ Srov. G. W. F. Hegel, *Grundlinien der Philosophie des Rechts*, Berlin 1821, § 182-340 (fr. překlad Paris, Vrin 1975); S. Freud, „Das Unbewusste“, in: *Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse*, Bd. 3 (4) u. (5), 1915 a *Die Zukunft einer Illusion*, Leipzig/Wien/Zürich, Internationaler Psychoanalytischer Verlag 1927 (fr. překlad Paris, Denoël 1932, reedice Paris, PUF 1995). Pokud se Reicha týče, viz výše, pozn. 2.

⁹ M. Foucault činí narážku na dobře známou formulaci principu, jehož autorem je Carl von Clausewitz (*Vom Kriege*, kniha I, kap. 1, § XXIV, in: *Hinterlassene Werke*, Bd. 1-2-3, Berlin 1832; fr. překlad Paris, Éd. de Minuit 1955), dle něhož „je válka pouze pokračováním politiky jinými prostředky“; válka „není jen politickým aktem, nýbrž opravdovým nástrojem politiky, jejím pokračováním jinými prostředky“ (tamtéž, s. 28). Viz rovněž knihu II, kap. III, § III a knihu VIII, kap. VI.

¹⁰ Tento slib nebyl dodržen. Přesto se nachází vložena v rukopisu jedna přednáška o „represi“, která byla nepochybně přednesena na nějaké zahraniční univerzitě. M. Foucault se k této otázce vrátil v knize *La Volonté de savoir*, Paris, Gallimard 1976.